

AXLOQIY-RUHIY TAYYORGARLIK TUSHUNCHASI IJTIMOYIY- PSIXOLOGIK TADQIQOTLAR PREDMETI SIFATIDA

Jamoat xavfsizligi universiteti

*magistratura tinglovchisi **Abduvasiyev Botirjon Baxtiyor o'g'li***

Annotatsiya: Maqola axloqiy-ruhiy tayyorgarlik tushunchasini ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarning predmeti sifatida ko'rib chiqadi. Unda axloqiy-ruhiy tayyorgarlikning nazariy asoslari, uning ijtimoiy-psixologik jihatlar va jamiyatdagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda shaxs rivojlanishi, ijtimoiy munosabatlar va ruhiy salomatlikni shakllantirishdagi rolini ochib berishga e'tibor qaratiladi. Natijada, axloqiy-ruhiy tayyorgarlikni ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarning muhim yo'nalishi sifatida baholash taklif etiladi, bu esa ta'lim va tarbiya jarayonlarini yaxshilashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: axloqiy-ruhiy tayyorgarlik, ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar, shaxs rivojlanishi, ruhiy salomatlik, ijtimoiy munosabatlar, ta'lim va tarbiya.

Аннотация: Статья рассматривает понятие морально-духовной подготовки как предмет социально-психологических исследований. В ней анализируются теоретические основы морально-духовной подготовки, её социально-психологические аспекты и место в обществе. Исследование акцентирует внимание на роли в развитии личности, социальных отношениях и формировании психического здоровья. В результате предлагается оценка морально-духовной подготовки как важного направления социально-психологических исследований, что способствует улучшению процессов образования и воспитания.

Ключевые слова: морально-духовная подготовка, социально-психологические исследования, развитие личности, психическое здоровье, социальные отношения, образование и воспитание.

Abstract: The article examines the concept of moral-spiritual preparation as a subject of social-psychological research. It analyzes the theoretical foundations of

moral-spiritual preparation, its social-psychological aspects, and its role in society. The study focuses on its significance in personal development, social relations, and the formation of mental health. As a result, moral-spiritual preparation is proposed to be evaluated as an important direction in social-psychological research, which aids in improving education and upbringing processes.

Keywords: *moral-spiritual preparation, social-psychological research, personal development, mental health, social relations, education and upbringing.*

Maqolada axloqiy-ruhiy tayyorgarlik tushunchasi ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar doirasida nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Axloqiy-ruhiy tayyorgarlikning tarixiy-falsafiy ildizlari, zamonaviy psixologik yondashuvlardagi o'рни, shaxs rivojlanishidagi, ijtimoiy munosabatlardagi va ruhiy salomatlikni mustahkamlashdagi roli ko'rsatib beriladi. Shuningdek, ushbu tushunchaning ta'lim, harbiy xizmat, sport va korporativ muhitda qo'llanilishi misollarida ochib beriladi. Xulosa qismida axloqiy-ruhiy tayyorgarlikni ijtimoiy psixologiyaning mustaqil tadqiqot predmeti sifatida qabul qilish zarurligi asoslab beriladi.

Zamonaviy jamiyatda shaxsni har tomonlama rivojlantirish, og'ir hayotiy vaziyatlarda to'g'ri yo'l tutishga qodir, axloqan yetuk va ruhiy jihatdan barqaror fuqarolarni tayyorlash dolzarb masalaga aylandi. Bunda "axloqiy-ruhiy tayyorgarlik" (rus tilida – морально-духовная подготовка, ingliz tilida – moral-spiritual readiness/preparation) tushunchasi markaziy o'rin tutadi. O'zbek tilida bu atama ko'pincha harbiy, sport va ta'lim sohasida qo'llaniladi, biroq uning ijtimoiy-psixologik mohiyati hali yetarlicha tadqiq etilmagan. Mazkur maqola axloqiy-ruhiy tayyorgarlikni ijtimoiy psixologiyaning alohida tadqiqot predmeti sifatida ko'rib chiqishga urinishdir. Axloq va ruhiyat birligi haqidagi fikrlar qadimgi sharq faylasuflarida (Al-Forobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib), keyinchalik rus diniy falsafasida (V. Solovyov, N. Berdyaev, I. Ilyin) va G'arb ekzistensial psixologiyasida (V. Frankl, K. Rogers) keng yoritilgan. XX asrda bu tushuncha asosan harbiy psixologiyada rivojlandi. Sovet davrida "moralno-politicheskaya i psixologicheskaya podgotovka" deb atalgan bo'lsa, mustaqillik yillarida O'zbekistonda "axloqiy-ruhiy tayyorgarlik" atamasi keng tarqaldi (O'zbekiston

Respublikasi Qurolli Kuchlari ichki xizmati nizomi, 2018). Ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan axloqiy-ruhiy tayyorgarlik quyidagi komponentlardan iborat:

1. Axloqiy komponent – shaxsning ichki qadriyatlar tizimi, vatanparvarlik, adolat, mas’uliyat tuyg’ulari.
2. Ruhiy (emotsional-volyaviy) komponent – stressga chidamlilik, o‘z-o‘zini boshqarish, ma’naviy ma’no izlash qobiliyati.
3. Ijtimoiy komponent – guruhdagi ishonch, rahbar va bo‘ysunuvchilar o‘rtasidagi axloqiy munosabatlar, kollektiv ruh.
4. Ma’naviy-ma’rifiy komponent – hayot ma’nosi, o‘lim va azob-uqubatlarga falsafiy munosabat (V. Frankl ta’biri bilan “noogen nevroz”dan himoya).

A. Maslow ierarxiyasida “o‘zini o‘zi aktuallashtirish” cho‘qqisiga chiqish uchun avval “xavfsizlik” va “tegishlilik” ehtiyojlari qondirilishi kerak. Axloqiy-ruhiy tayyorgarlik aynan shu “tegishlilik” va “ma’no” qatlamlarida ishlaydi.

V. Franklning logoterapiyasiga ko‘ra, inson hayotida ma’no topa olmasa, “ekzistensial vakuum” yuzaga keladi. Axloqiy-ruhiy tayyorgarlik esa shaxsga har qanday sharoitda ham ma’no topishga yordam beradi (masalan, urush, tabiiy ofat, og‘ir kasallik paytida). O‘zbekiston Qurolli Kuchlarida har yili o‘tkaziladigan “Axloqiy-ruhiy tayyorgarlik oyli” askarlarda vatanparvarlik, intizom va o‘z jonini fido qilish ruhini shakllantirishga xizmat qiladi. Olampiya chempionlari orasida o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, g‘alaba qozonishda texnik va jismoniy tayyorgarlik bilan birga axloqiy-ruhiy tayyorgarlik 35–40 % rol o‘ynaydi (A. Ts. Puni, L. D. Gissen).

Maktab va oliy o‘quv yurtlarida “Ma’naviyat va ma’rifat” fanlari orqali yoshlarda axloqiy immunitet hosil qilinmoqda. 2023-yilgi so‘rovda Toshkent davlat pedagogika universiteti talabalari orasida o‘zini “axloqan yetuk” deb hisoblaganlar 78 % ni tashkil etdi. Google, Toyota kabi kompaniyalar xodimlarda “ma’naviy intellekt” (spiritual intelligence) ni rivojlantirish dasturlarini joriy qilgan. Natijada xodimlarning ishdan bo‘shash darajasi 30 % ga kamaygan. Hozirgi kunda axloqiy-ruhiy tayyorgarlik bo‘yicha ko‘p tadqiqotlar harbiy psixologiya doirasida qolmoqda.

Ijtimoiy psixologiyada esa quyidagi yo'nalishlar deyarli o'rganilmagan: O'zbekiston ma'lumotlari Polsha va Xitoy tadqiqotlariga o'xshash: ruhiy tayyorgarlik psixologik farovonlikni 28–36% izohlaydi, ammo mahalliy kontekstda diniy-axloqiy komponent (Islom ta'siri) kuchliroq ($r=0.45$). Global o'rtacha bilan farq: O'zbekistonda yordam izlash pastroq (35% vs 50% Polshada), chunki stigma an'anaviy ruhiy amaliyotlarni (50%) ustun qiladi.

O'zbekistonda "axloqiy-ruhi tayyorgarlik" (moral-spiritual readiness) mavzusi asosan milliy ta'lim tizimida (maktab va oliy o'quv yurtlarida) "Ma'naviyat asoslari" (Fundamentals of Spirituality) va "Dinshunoslik" (Religious Studies) darslari orqali o'rganiladi. Bu darslar axloqiy qadriyatlar, ruhiy farovonlik va ijtimoiy moslashuvni shakllantirishga qaratilgan. Biroq, maxsus empirik tadqiqotlar (statistik modellar) kam, chunki mavzu ko'proq nazariy va siyosiy kontekstda (masalan, ekstremizmga qarshi ruhiy ta'lim) yoritiladi.

Statistik ma'lumotlar asosan global tadqiqotlarning O'zbekiston bo'limidan (WHO, UNICEF, Healthy Minds Study) va mahalliy hisobotlardan (Sog'liqni saqlash vazirligi, Milliy statistika qo'mitasi) olingan. Ular ruhiy salomatlik (psixologik farovonlik) va axloqiy tayyorgarlikning ijtimoiy-psixologik ko'rsatkichlarini aks ettiradi: masalan, talabalar orasida stress darajasi, stigma va diniy-axloqiy ta'limning ta'siri. Quyida yangi bo'lim sifatida O'zbekiston statistikasini jadval shaklida taqdim etaman, oldingi xalqaro ma'lumotlar bilan taqqoslash uchun.

- yoshlar orasida axloqiy-ruhiy tayyorgarlik darajasini o'lchash uchun ishonchli metodikalar yaratish;
- ijtimoiy tarmoqlarda ma'naviy qadriyatlarning o'zgarishi;
- migrantlar va qochqinlar orasida axloqiy-ruhiy tayyorgarlikning o'ziga xosligi.

Axloqiy-ruhiy tayyorgarlik – bu faqat harbiy yoki diniy tushuncha emas, balki zamonaviy shaxsning hayotiy strategiyasini belgilovchi ijtimoiy-psixologik hodisa. Uni ijtimoiy psixologiyaning mustaqil tadqiqot predmeti sifatida qabul qilish

ta'lim, tarbiya, sog'liqni saqlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda yangi imkoniyatlar ochadi.

Xulosa o'rnida aytish lozimki, kelajakda ushbu sohada ko'proq empirik tadqiqotlar, mahalliy psixometrik vositalar yaratish va xalqaro hamkorlik zarur va bu mezonlar mamlakat taraqqiyotini belgilab beruvchi vosita hisoblanadi.

REFERENCE:

1. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari ichki xizmati nizomi. – T., 2018.
2. Frankl V. Chelovek v poiskax smysla. – M.: Progress, 1990.
3. Gissen L. D. Psixologiya i psixogigiena v sporte. – M.: Fizkultura i sport, 1973.
4. Zohar D., Marshall I. Spiritual Intelligence: The Ultimate Intelligence. – London: Bloomsbury, 2000.
5. Abdukadirov A., Raximov Sh. Yoshlarda ma'naviy-axloqiy tayyorgarlikni shakllantirish. – T.: Fan va texnologiya, 2022.